

ВИКОРИСТАННЯ ТЕКСТОЦЕНТРИЧНОГО ПІДХОДУ ДО ФОРМУВАННЯ ІНОЗЕМНОМОВНИХ УМІНЬ СТУДЕНТІВ НЕФІЛОЛОГІЧНИХ СПЕЦІАЛЬНОСТЕЙ

USING THE TEXT-CENTERED APPROACH TO THE DEVELOPMENT OF FOREIGN LANGUAGE SKILLS OF NON-PHILOLOGICAL SPECIALTIES STUDENTS

Черчата Л.М.,

orcid.org/0000-0002-4335-3282

кандидат педагогічних наук, доцент,

доцент кафедри англійської та німецької філології навчально-наукового інституту іноземних мов Полтавського національного педагогічного університету імені В.Г. Короленка

Король Л.Л.,

orcid.org/0000-0001-7356-6556

кандидат педагогічних наук, доцент,

доцент кафедри англійської та німецької філології навчально-наукового інституту іноземних мов Полтавського національного педагогічного університету імені В.Г. Короленка

У статті розглядаються особливості використання текстоцентричного підходу до формування іноземномовних умінь студентів нефілологічних спеціальностей. Доведено, що в сучасних умовах пріоритет надається концепціям навчання іноземної мови, які орієнтовані на впровадження особистісно орієнтованого, діяльнісного, комунікативно-когнітивного та соціокультурного підходів. Акцентовано на розвитку іноземномовної комунікативної компетенції студентів, що охоплює всі її складники: мовну, мовленнєву, соціокультурну та навчально-пізнавальну компетенції. Визначено основи текстоцентричного підходу в контексті сучасної методики навчання іноземних мов. Наголошено на культурологічній та інформаційній автентичності джерела, з яким має справу студент. Особлива увага приділяється інтеграції наукових текстів у навчальний процес, що сприяє розвитку комунікативних і когнітивних навичок студентів. Наведено приклади практичних завдань, зорієнтованих на покращення лексико-граматичних знань, розуміння тексту та його інтерпретацію. Підкреслено важливість мотиваційного аспекту та індивідуалізації навчання, що забезпечують ефективність використання текстоцентричного підходу. Увага приділяється інтеграції текстів у професійно орієнтоване навчання, котре дозволяє студентам застосовувати отримані знання та набуті вміння й навички у їхній майбутній професійній діяльності.

З'ясовано, що головна мета при реалізації принципу текстоцентричності в навчанні – забезпечити органічний взаємозв'язок усіх видів мовленнєвої діяльності, перетворивши текст на основу для вирішення як рецептивних, так і продуктивних завдань. Вивчено ключові етапи роботи із науковими статтями. Авторки дійшли висновку, що використання текстів у якості базового навчального матеріалу уможлиблює для студентів нефілологічних спеціальностей досягнення високого рівня володіння іноземною мовою, необхідного для їхньої подальшої професійної діяльності.

Ключові слова: іноземна підготовка, текстоцентричний підхід, наукова стаття, інформаційне джерело, автентичні матеріали.

The article deals with the peculiarities of using the text-centered approach to the formation of foreign language skills of non-philological specialties students. It is proved that in modern conditions, priority is given to the concepts and systems of foreign language teaching that are focused on the implementation of personality-oriented, activity-based, communicative-cognitive and socio-cultural approaches to foreign language acquisition. The main emphasis of this approach is the development of students' foreign language communicative competence, covering all its constituent aspects: linguistic, speech, socio-cultural and educational and cognitive competences. The main advantages of this approach in the context of modern foreign language teaching methods are identified. The emphasis is placed on the cultural and informational authenticity of the source with which the student deals. Particular attention is paid to the integration of scientific texts into the learning process, which contributes to the development of students' communicative and cognitive skills. Examples of practical tasks aimed at improving lexical and grammatical knowledge, text comprehension and interpretation are given. The importance of the motivational aspect and individualization of learning, which ensure the effectiveness of the text-centered approach, is emphasized. Attention is paid to the integration of texts into professionally oriented learning, which allows students to apply the acquired knowledge and skills in their future professional activities.

It is found that the main goal in implementing the principle of text-centeredness in teaching is to involve all types of speech activities in their organic relationship, making the text the basis for solving both receptive and productive tasks. The key stages of working with scientific articles are studied. The author concludes that the use of texts as the main teaching material allows students of non-philological specialties to achieve a high level of foreign language proficiency necessary for their professional activities.

Key words: foreign language training, text-centered approach, scientific article, information source, authentic materials.

Постановка проблеми. В системі вищої освіти студентів будь-яких спеціальностей іноземномовна підготовка посідає одне із провідних місць. Вільне володіння однією або кількома іноземними мовами – давно не сприймається як рекомендація, а є вимогою до сучасних фахівців, які прагнуть позиціонувати себе конкурентоздатними на ринку праці. Так, відповідно до статистичних даних, отриманих КМІС в межах всеукраїнського дослідження на замовлення проєкту USAID «Трансформація комунікацій», у 2023 році 32% українців не володіють жодною іноземною мовою. Зважаючи на те, що російська мова є іноземною, 40% зазначили, що володіють лише однією іноземною мовою. Питому вагу залишкової кількості осіб складають, як правило, молоді люди віком від 15 до 40 років [11].

Мотивація опанувати та систематично удосконалити свої знання у кожного своя: в одному випадку, мова йде про успішність кар'єрного старту або саморозвиток, бажання вільно подорожувати, прагнення до постійного навчання та самовдосконалення; в іншому – повноцінна еміграція й інтеграція в іноземний соціум тощо. Перелік можна доповнювати багатьма кейсами, проте очевидним постає єдине: формування іноземномовних умінь є важливим аспектом як для студентів лінгвістичних, так і для студентів нелінгвістичних спеціальностей.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У працях багатьох учених (Златів Л., Любецька В., Овчарук О., Семенов О., Симоненко Т. та інші) здійснено науково-теоретичний аналіз тексту, висвітлено критерії добору текстів, визначено специфіку тексту як складного мисленнєвого процесу, що містить розпізнавання мовних засобів і співвіднесення їх із ситуацією контексту на основі попереднього мовного досвіду читача [9; 10]. На зазначеному у своїх наукових розвідках наголошує Мордовцева Н., котра розкриває особливості реалізації текстоцентричного підходу в навчанні професійного мовлення студентів, майбутніх педагогів; разом із тим, диференціюючи підходи вчених щодо ролі тексту під час мовленнєвої діяльності здобувачів вищої освіти на заняттях гуманітарного циклу. Авторка, з-поміж іншого, систематизує вимоги до навчальних професійно орієнтованих текстів, критерії їх відбору [6].

Своєю чергою, Протопопова С. аналізує ефективність вказаного підходу через призму розвитку комунікативної компетентності [8]. У своїх дослідженнях Пентиліук М. наголошує на тому, що підґрунтям формування студента як мовної

особистості слід уважати лінгвістику тексту, його особливості, текстотворення, місце народознавчої лексики у прецедентних текстах і застосування лінгвістичного аналізу [7].

Постановка завдання. Відтак, за мету нашої розвідки вбачаємо аналіз переваг застосування текстоцентричного підходу у розвитку іншомовних компетентностей студентів нефілологічних спеціальностей.

Виклад основного матеріалу. У сучасних наукових студіях, присвячених методології викладання іноземних мов, переважна кількість учених апелює до ідей текстоцентризму [1; 3; 4; 6]. Подібна тенденція не є випадковою, оскільки розуміння значення тексту в процесі мовної комунікації в різних галузях людської діяльності спричинило впровадження в лінгводидактику текстоцентричного підходу до навчання. Теоретичні засади цього підходу почали розроблятися ще у 70-х рр. ХХ ст., коли в методику розвитку зв'язного мовлення, окрім мовної діяльності, було включено аналіз і розгляд результатів акту комунікації, зокрема тексту як мовного витвору [1, с. 17].

Текстоцентричний підхід до навчання спрямовано на засвоєння мовних знань, формування вмій і навичок на основі текстів, усвідомлення структури тексту та функцій мовних одиниць у ньому. Використання подібного методу забезпечує засвоєння системних знань про мову, формування вмій комунікації й самореалізації, опанування національних і загальнолюдських духовних цінностей, набуття культуромовної та комунікативної компетентностей [7, с. 211]. При цьому, в ході навчання розуміння тексту зводиться до будь-якого факту культури іноземної мови, що має знакову функцію, дає змогу використовувати в лінгводидактичному процесі будь-які зразки іншомовної культури.

Під час відбору текстів для читання викладач має дотримуватися низки критеріїв, основними серед яких вартує зазначити такі:

- цікава фабула тексту та актуальність матеріалу;
- емоційне забарвлення викладеного матеріалу;
- тематична близькість основної проблематики тексту відповідно до тематики курсу та інтересів студентів;
- можливість виникнення двох або кількох різних точок зору з огляду на основну проблему чи тему тексту, які можуть спонукати до дискусії;
- виховна цінність, тобто необхідність звертати увагу на моральні проблеми в тексті та способи їх вирішення [2, с. 497].

При цьому, за важливу вбачаємо таку площину як культурологічна автентичність тексту, що полягає у висвітленні культури, історії, традицій і побуту країни, мова якої вивчається. Навчання мовлення не може відбуватися без знання культури країни, жителі якої є її носіями. Читання таких текстів на заняттях з іноземної мови зараджує розширенню світогляду студентів і водночас є одним із значущих засобів навчання. Ознайомлення з особливостями культури народу за допомогою мови є одним із основних складників інтернаціонального діалогу у сучасному світі [3, с. 146–147].

Щодо інформативної автентичності, можемо зауважити, що будь-який текст несе в собі певну інформацію, яка може стати об'єктом сталого інтересу майбутнього читача, але інформативна автентичність відображається в природній зацікавленості читача. Відомо, що донедавна цьому аспекту приділялося недостатньо уваги, оскільки відбувалася орієнтація здебільшого на мовну доступність текстів або ж не враховувалося коло інтересів студентів, а текст підбирався з урахуванням лексичного та граматичного матеріалу, передбаченого програмою. Із цього випливає, що сам текст у цьому випадку не є засобом передачі інформації, а виступає як спосіб презентації нових лексичних одиниць. Із розвитком педагогіки та посиленням ролі та значення володіння іноземними мовами ситуація змінилася. Наразі, інформативна автентичність текстів видається основним аспектом, який необхідно враховувати при відборі навчального матеріалу [4, с. 102; 12, с. 65]. Студентам пропонуються тексти, які містять важливу й цікаву для них інформацію з тим, щоб підвищити мотивацію і викликати зацікавленість до розуміння змісту прочитаного. Таким чином, мова стає засобом розвитку, що формує особистість студента за допомогою ретельного добору текстів і розмаїття тематики.

Навчаючи студентів ми активно популяризуємо застосування наукових публікацій як основного матеріалу для роботи із текстом. Кожен етап послідовної роботи з текстом мотивований певною ціллю, в основі якої лежить двокомпонентна сутність ціннісного ставлення до мови (емоційний і когнітивний компоненти). Наголосимо, що наша головна мета при реалізації принципу текстоцентричності в навчанні – задіяти всі види мовленнєвої діяльності в органічному їх взаємозв'язку, зробивши текст основою для вирішення як рецептивних, так і продуктивних завдань.

Розпочнемо з *етапу пошуку наукових публікацій за обраною темою проекту*. Після того, як сту-

денти визначилися з темою проекту, що видається для них найбільш привабливою, вони починають пошук і збір відповідної інформації. Студенти повинні вміти не тільки відшукати потрібний матеріал із різних Інтернет-джерел, а й проаналізувати його та відібрати необхідну інформацію. Кількість публікацій, яку має опрацювати студент визначається викладачем згідно з його рівнем володіння іноземною мовою (як правило, від трьох до п'яти статей). На цьому етапі студентам можна запропонувати так звану пам'ятку з рекомендаціями щодо того, де можна шукати публікації і що, крім сформульованої теми, можна ще вводити в рядок пошуку, якщо пошук виявляється не результативним; вправу з текстом, що містить інструктаж про те, як боротися з «non-literary question».

Етап оцінювання якості наукової статті. З огляду на власний досвід і спостереження за студентами можемо констатувати відсутність у багатьох із них адекватного розуміння відмінностей між інформацією науковою, квазінауковою та медійною. Почасти в процесі пошуку у мережі, вони не можуть розрізнити достовірні, авторитетні джерела (наприклад, наукові дослідження) від суб'єктивних або поверхневих (наприклад, висловлена думка). Студенти, якщо взагалі й оцінюють джерела інформації, то роблять це побіжно, не вникаючи у суть справи, або, що ще гірше, вони не в змозі і не відчувають бажання давати оцінку знайденому. Спостережено бурхливе зростання квазінаукових досліджень, що є загальносвітовою тенденцією, яка особливо характерна для розвинених країн, де на науку виділяються величезні матеріальні та фінансові ресурси. Тож, студенти також можуть знаходити в Інтернеті й відбирати для свого проекту статті, написані такими ж студентами, як і вони самі. Як результат, інколи виявляється, що написаний англійською мовою текст містить значну кількість помилок і не становить бодай якогось наукового інтересу. Отже, важливо пам'ятати, що здобувачі вищої освіти мають добре розумітися й уміти розрізняти зазначені вище групи джерел інформації.

Тому на цьому етапі було рекомендовано до виконання вправу, спрямовану на розпізнавання надійних ресурсів з-поміж кількох запропонованих. У цій вправі студентам потрібно самостійно оцінити якість інформації та джерела цієї інформації з огляду на доцільність подальшого їх використання, відібрати надійні. Індикаторами визначення надійності статті можуть слугувати: автор (Чи зазначено відомості про професійну кваліфікацію автора (посада, освіта, науковий ступінь).

Чи компетентний автор для того, щоб писати на задану тематику. Чому?); об'єктивність (Чи вільна мова від емоційного впливу та упереджень автора? Чи є автор членом якої-небудь організації?), лаконічність (Чи наявні у статті граматичні, орфографічні, типографічні помилки?)

Для цієї вправи статті підібрано таким чином, щоб студенти без зусиль змогли виявити у матеріалі «слабкі місця». Так, слід підшукати зразки, де одна з публікацій є застарілою і статтею в принципі не є, крім того, її бібліографічний список містить усього лише одне джерело. Інша стаття, скажімо, містить значну кількість граматичних помилок, тим не менш, студент має оцінити її цінність для свого проекту і за іншими ознаками. Третя стаття, незважаючи на значний обсяг, містить лише опис, огляд основних фактів за темою, але фактично не є дослідженням і попри все не містить інформації про авторів.

Етап аналізу знайденої статті на відповідність темі проекту. Для цього студент вивчає назви статей, ключові слова та анотації статей. На цьому етапі здобувачам вищої освіти необхідно визначити ключові поняття і проблеми, які розглянуто в науковій статті з тим, щоб з'ясувати доцільність її подальшого використання у своєму дослідженні. Залежно від рівня володіння іноземною мовою, кожному слід підготувати підбірку з 3 чи 5 статей. Це етап первинного тематичного відбору, тому дієвими можуть бути вправи на розвиток орієнтовно-референтного читання, як-от:

– вправи, спрямовані на засвоєння нових лексичних одиниць: заповніть порожні поля в реченнях словами із запропонованих; співставте подані слова з їхнім значенням у тексті; доберіть відповідне сполучне слово зі списку запропонованих і завершіть речення;

– вправи, що розвивають уміння передбачати змістовне наповнення тексту за заголовком: відберіть найбільш прийнятний заголовок до абзацу з тексту; доберіть відповідний заголовок до тексту; спробуйте вгадати значення незнайомого слова за контекстом; прочитайте заголовок тексту, чи розповідає текст про...; співставте інформацію, наведену в абзаці, з назвою частини статті; виберіть твердження, що відображає основну ідею тексту.

Наступний етап роботи з науковими статтями передбачає *зіставлення цілей, завдань, об'єкта, предмета і результатів дослідження* у аналізованій статті та в міждисциплінарному проекті за допомогою *пошуково-референтного читання*. Студенту необхідно опрацювати вступ до наукової статті, де, зазвичай, автори формулюють акту-

альність і проблему дослідження, визначають об'єкт і предмет дослідження, ставлять завдання для досягнення мети дослідження. Якщо основні поняття в науковій статті мають збіги з тематикою курсу, то студент може переглянути висновок, щоб розуміти, яких результатів дійшли автори статті. Другий кейс може передбачати пошук джерел, котрих йому не достає до вже майже написаного проекту. Тут пошук найчастіше передбачає роботу з певним розділом статті. Наприклад, якщо студенту потрібно розширити фонову інформацію з досліджуваного питання (розділ Introduction), або дізнатися про результати досліджень інших авторів (розділ Results). У третьому варіанті студенту може знадобитися відшукати необхідні аргументи, цифри, нові факти для доведення певної тези, підтвердження або спростування гіпотези. Насамкінець, ставиться завдання знайти в абсолютно конкретному джерелі тематично орієнтований відрізок тексту або цитату, що містить певне висловлення того чи іншого автора за темою, запитанням.

Так, студентам було запропоновано прочитати інформаційний буклет на тему Robotics й укласти список ключових слів із теми: *innovations, artificial intelligence, cyborg, humanoid, self-driving cars, self-repairing robot, synthetic biology, neural implants, big data, natural language processing*.

На етапі складання анотації/резюме до наукової статті (узагальнювально-референтне читання) важливо розвивати такі типи умінь:

1) відокремлювати головну інформацію від надлишкової, ідентифікувати надлишкову інформацію;

2) бачити і визначати теми, підтеми та узагальнювати зміст у вигляді резюме/анотації.

Уміння складати анотації до статей можна розвивати навчивши студентів створювати «текст-примітив». Текст-примітив – це текстова структура невеликих розмірів із повною (або майже повною) відсутністю звичних для норми спеціальних засобів зв'язності. Тексти-примітиви є найпростішим видом текстів, наділених статусом свого роду базисних структур. Вони виконують функцію «вторинних» текстів як синоніми чи перифрази при згортанні об'ємного тексту, допомагають виявляти та/або зберігати інваріант смислу згорнутого тексту.

Також доцільно практикувати вправи такого формату: студентам (скажімо тим, що опановують математичну спеціальність) надаються для ознайомлення наукові статті за темами:

Use of information technologies in teaching mathematical disciplines;

Variational inference of differential equations of vibrations of piezoceramic shell with meridional polarization;

Application of time series analysis methods for forecasting pricing in real estate market;

Consideration the rheological properties when investigating the heterogeneous behaviour of a rock mass in time.

Разом з тим хаотично наводяться приклади анотацій. Завдання полягає в тому, щоб визначити, до якого з текстів належно віднести подану нижче анотацію. Вправа має містити чотири або більше автентичні статті із заштрихованими назвами та анотаціями. Іншим важливим аспектом лінгводидактики, покладеним в основу пропонуваної розвідки, є проблема визначення лексичного мінімуму та принципів його відбору. Під лексичним мінімумом розуміють лексичні одиниці, які повинні бути засвоєні студентами за певний проміжок навчального часу [5]. З урахуванням виду мовленнєвої діяльності виділяють активний (продуктивний) і пасивний (рецептивний) лексичний мінімум, межі між якими досить умовні [2, с. 151]. Одиницею текстоорієнтованого лексичного мінімуму має стати одне зі значень слова (тобто слово в контексті), формально зафіксоване в лексичному мінімумі через лему (тобто слово в системі).

Питання про те, які саме лексичні одиниці входять до складу лексичного мінімуму, визначається принципами відбору, тобто вимірювальними ознаками, на основі яких приймається рішення про їхнє (не) включення до лексичного мінімуму. Згідно з усталеною класифікацією їх можна розділити на три групи:

– лінгвістичні: єдність, стилістична необмеженість, семантична та словотвірна цінність, багатозначність, стройова здатність;

– статистичні: частотність, поширеність, уживаність, необхідність (наявність);

– методичні: мінімізація, репрезентативність та автентичність лексичного матеріалу, комунікативна цінність, принцип урахування інтересів студентів, інформативна цінність.

Викладач, який укладає текстоорієнтований лексичний мінімум для конкретної цільової групи, може і повинен за можливості врахувати ці принципи в процесі відбору лінгвістич-

ного матеріалу. Водночас він має брати до уваги потреби своєї групи, а також особливості тексту, обраного ним для навчального процесу.

Таким чином, лексичний мінімум, укладений з огляду на цільовий рівень володіння іноземною мовою, має характеризуватися варіативністю, тобто відбиратися з певного тексту, і містити лексикографічні параметри в обсязі, необхідному для визначеної групи студентів.

Джерелами лексикографічних параметрів лексичних одиниць, що вводяться до лексичного мінімуму, нині можуть слугувати мережеві лінгвістичні інформаційні ресурси. Спираючись на авторитетні дослідження в галузі комп'ютерної лінгвістики, ми визначаємо лінгвістичні інформаційні ресурси як сукупність упорядкованих мовних і мовленнєвих даних, що містяться на цифрових носіях інформації, дають змогу витягувати емпіричну інформацію і призначені для розв'язання завдань у різних сферах лінгвістичних і лінгводидактичних досліджень. При цьому мережеві інформаційні ресурси є найбільш доступними та актуальними з точки зору пошуку, систематизації та можливостей аналізу.

Висновки. Отже, проведене дослідження посвідчує, що текстоцентричний підхід, який передбачає роботу з автентичними текстами, сприяє більш глибокому розумінню та засвоєнню іноземної мови і є дієвим для формування іноземномовних умінь студентів нефілологічних спеціальностей. Це досягається за рахунок занурення студентів у реальні мовні ситуації, що розвиває їхні комунікативні навички та підвищує мотивацію до навчання.

Використання різних типів текстів у якості базового навчального матеріалу уможливило розвиток усіх видів мовленнєвої діяльності (читання, письмо, говоріння, аудіювання), що є критично важливим для формування комплексних мовних компетенцій. З огляду на сучасні освітні тенденції вважаємо виправданою роботу з автентичними науковими тестами.

Рекомендовано подальше впровадження цього підходу у навчальні програми з іноземної мови з урахуванням специфіки спеціальностей, за якими проходять підготовку здобувачі вищої освіти для забезпечення їхньої більш ефективної підготовки до професійної діяльності в умовах глобалізації та інтернаціоналізації освіти.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Горобець С. І. Текстоцентричний підхід як методичний орієнтир у формуванні риторичної компетентності майбутніх учителів української мови і літератури. Збірник наукових праць. Вип. 93. 2020. с. 14–21.
2. Дорофеева О. М. Проблема вибору художніх текстів для навчання читання іноземною мовою. The XIX International Scientific and Practical Conference "Modern problems in science". Vancouver, Canada. 2022. 918 p.

3. Коваль М. Роль соціокультурної компетентності під час вивчення польської мови. *Славістичні студії: лінгвістика, літературознавство, дидактика*. Вип. 15. 2024. с. 145–149.
4. Кравченко Т. М., Габовда А. М. Використання автентичних матеріалів у процесі формування іншомовної компетентності. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. Вип. 25. 2014. с. 101–103.
5. Лінгводидактичні засади навчання іноземної мови учнів старших класів загальноосвітніх навчальних закладів: навч.-метод. посіб. / Редько В. Г., Полонська Т. К., Басай Н. П. [та ін.]; за наук. ред. В. Г. Редька. К. : Пед. думка, 2013. 260 с.
6. Мордовцева Н. Особливості реалізації текстоцентричного підходу в навчанні професійного мовлення студентів. *Педагогічна освіта: Теорія і практика. Психологія. Педагогіка*. Вип. 38 (2). 2020. с. 63–68. URL: <https://doi.org/10.28925/2311-2409.2022.3810>.
7. Пентиліук М. Текстоцентричний підхід до формування лексико-народознавчої компетентності майбутніх учителів гуманітарних дисциплін. *Науковий вісник МНУ ім. В. О. Сухомлинського*. Вип. № 1 (68). 2020. с. 210–215.
8. Протопопова С. В. Текстоцентричний підхід як основа формування комунікативної компетентності учнів старших класів. *Філологія XXI століття* [Електронне видання]: зб. наук. пр. студентства й наук. молоді за матеріалами XIII Всеукр. наук.-практ. конф. студентства й наук. молоді, Харків, 27 квіт. 2023 р. / Харків. нац. пед. ун-т ім. Г. С. Сковороди; [редкол.: К. Ю. Голобородько (голов. ред) та ін.]. Харків, 2023. с. 96–105.
9. Семеног О. М. Культура наукової української мови : навч. посіб. К. : ВЦ «Академія», 2010. 216 с.
10. Симоненко Т. В. Теорія і практика формування професійної мовно-комунікативної компетенції студентів філологічних факультетів : Монографія. Черкаси : Вид-во Вовчок О. Ю., 2006. 328 с.
11. Яшник М. Рівень володіння англійською та іншими іноземними мовами в Україні: результати кількісного соціологічного дослідження проведеного у грудні 2022 – січні 2023. Київський міжнародний інститут соціології. 2023. URL: <https://www.kiis.com.ua/?lang=ukr&cat=reports&id=1210&page=1>
12. Цепкало О. В. Критерії відбору текстів для навчання професійно орієнтованого іншомовного спілкування студентів технічних спеціальностей. *Наукові записки*. Серія: Педагогіка. Вип. № 4. 2014. с. 63–69.